

2016-11-24

Fastställt: Bildnings- och

omsorgsnämnden 2015-10-26 § 94

Gäller för: Bildnings- och

omsorgsnämnden

Dokumentansvarig: Enhetschef IFO

Reviderad: 2016-12-13 § 126

Dnr : BON2015/199-6

Riktlinjer för LSS NYA

Innehåll

Riktlinjer för LSS NYA	1
Inledning	4
Lagar och föreskrifter m.m.	4
Barnperspektiv	4
Föräldrar med funktionsnedsättning	4
Stöd till föräldrar, vårdnadshavare m.fl.	5
Brister i omsorgen	5
Kvalitet	5
Rapporteringsskyldighet enligt lex Sarah	5
Samverkan	5
Stöd och avlösning	5
Personkretsbedömning	6
Personkrets 1 (1 § p 1 LSS)	6
Personkrets 2 (1 § p 2 LSS)	6
Personkrets 3 (1 § p 3 LSS)	6
Personkretsbedömning av barn	7
Föräldraansvar	7
Utredning och handläggning	7
Kommunicering och rätt till företrädare inför nämnden	8
Beslut	8
Överklaga beslut	8
Verkställighet	8
Uppföljning av insats på individnivå	8
Dokumentation	8
Insatserna enligt 9 § LSS	9
Omvårdnad	9
Fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter	9
Rådgivning och annat personligt stöd enligt 9 § punkt 1	10
Biträde av personlig assistent enligt 9 § punkt 2	10
Makars och sambors ansvar	11
Personlig assistans till barn	11
Föräldrar med funktionsnedsättning	11
Personlig assistans i barnomsorg, skola, daglig verksamhet eller vid sjukhusvård	12
Personlig assistans i bostad med särskild service	12
Omfattning	12
Behov av fler än en assistent samtidigt	12
Tillfällig utökning	12
Åldersgräns	12
Avgift	12
Ledsagarservice enligt 9 § punkt 3	13
Omfattning	13
Avgift	13
Biträde av kontaktperson enligt 9 § punkt 4	13

Omfattning.....	13
Kontaktperson och bostad med särskild service.....	13
Avgift.....	14
Avlösarservice i hemmet enligt 9 § punkt 5	14
Omfattning.....	14
Avgift.....	14
Korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § punkt 6	14
Omfattning.....	14
Avgift.....	14
Omfattning.....	15
För barn och ungdomar i bostad med särskild service	15
Avgift.....	15
Omfattning.....	15
Avgift.....	15
Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad enligt 9 § punkt 9	16
Omfattning.....	16
Avgift.....	16
Daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder enligt 9 § punkt 10	16
Omfattning.....	16
Avgift.....	16
Övriga frågor.....	16
Kommunens uppgifter enligt 15 § LSS.....	17
Individuell plan enligt 10 § LSS	17
Individuell plan enligt 2 kap 7 § SoL och 3 f § HSL (samordnad individuell plan, SIP).....	17
Företrädare och ombud med fullmakt.....	18
God man	18
Förvaltare.....	18
Ombud med fullmakt.....	18

Inledning

Riktlinjerna gäller handläggning av insatser enligt lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Riktlinjerna innebär inte någon inskränkning i den enskildes rätt att få en individuell prövning av sin begäran. Varje beslut ska vara baserat på den enskildes behov.

Riktlinjerna ska

- fungera som ett styrdokument för de utredare som utreder och fattar beslut om insatser enligt LSS
- ge en allmän beskrivning av Bollebygds kommuns insatser till aktuell målgrupp
- bidra till enhetliga bedömningsgrunder för att uppnå likställighet och rättssäkerhet

LSS är en rättighetslag. Det innebär att de personer som tillhör lagens personkrets har rätt till i lagen särskilt angivna insatser om de behöver det i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Viktigt att poängtera är att LSS inte innebär någon inskränkning i de rättigheter som den enskilde kan ha enligt någon annan lag.

Målet för insatserna är att den enskilde får möjlighet att leva som andra. Den enskilde ska ha ett direkt inflytande över planeringen, utformningen och genomförandet av insatserna. Kontinuitet, tillgänglighet, samordning och varaktighet ska känneteckna insatserna.

Lagar och föreskrifter m.m.

Bildnings och omsorgsnämndens verksamhet styrs av ett stort antal lagar och regler, däribland FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt FN:s konvention om barnets rättigheter.

Barnperspektiv

All verksamhet som rör barn med funktionsnedsättning ska utgå från bestämmelserna i FN:s barnkonvention och gällande svensk lagstiftning. I konventionen finns bestämmelser som anger olika rättigheter som barn har, t.ex.

- Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- Barnets bästa ska komma i första hand vid alla beslut som rör barn.
- Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör det. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till dess ålder och mognad.
- Ett barn med funktionshinder har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör ett aktivt deltagande i samhället.
- Båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling.

I LSS finns bestämmelser som svarar mot barnkonventionen. När en åtgärd rör ett barn ska (enligt 6 a § LSS) beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Bestämmelsen är avsedd att stärka barns ställning och innebär att när en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (8 § LSS). I barnperspektivet ingår att uppmärksamma om ett barn har behov av insatser från andra delar av socialtjänsten, från andra verksamheter inom kommunen eller från andra huvudmän samt att samverka så att olika insatser samordnas på ett ändamålsenligt sätt.

Föräldrar med funktionsnedsättning

Barnperspektivet ska beaktas när en person med funktionsnedsättning som har vårdnadsansvar för barn ansöker om insatser enligt LSS, t.ex. genom att begränsa antalet personer som ger omvårdnad, stöd och service i hemmet.

Om en förälder utöver behovet av insatser som avser funktionsnedsättningen behöver stöd i sin föräldraroll ansvarar Individ- och familjeomsorgen för att utreda hur behovet lämpligast kan tillgodoses.

Stöd till föräldrar, vårdnadshavare m.fl.

Ur ett barnperspektiv är det även viktigt att beakta föräldrars eller anhörigas behov av stöd och avlösning, bland annat för att få möjlighet till avkoppling och att kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Omvårdnaden av barn med funktionsnedsättning kan vara mer omfattande än vad som är att betrakta som "normalt" föräldraansvar. Behovet av avlösning och avkoppling till följd av ett barns funktionsnedsättning kan variera över tid och se olika ut hos olika föräldrar. Behovet måste därför bedömas individuellt. Om föräldrarna har fler barn ska även deras behov vägas in i bedömningen.

Brister i omsorgen

För att tillgodose ett barns behov av skydd och stöd kan ibland andra omständigheter än barnets funktionsnedsättning aktualisera åtgärder från socialtjänsten. Frågor som rör brister i föräldrars omsorg om ett barn med funktionsnedsättning utreds inom Individ- och familjeomsorgen. En anmälan enligt 14 kap 1 § SoL kan behöva aktualiseras i dessa fall.

Kvalitet

Av 6 § LSS framgår att verksamheten ska vara av god kvalitet och att kvaliteten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras. Kravet på god kvalitet gäller både i offentlig och enskilt bedriven verksamhet och i såväl myndighetsutövning som i genomförande av insatser. Med kvalitet avses att verksamheten uppfyller de krav och mål som gäller enligt lagar och andra föreskrifter. Bildnings och omsorgsnämnden har ett ledningssystem för det systematiska kvalitetsarbetet utifrån Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2011:9.

Rapporteringskyldighet enligt lex Sarah

Lex Sarah kallas de bestämmelser i 24 b LSS och i 14 kap 3 § SoL som reglerar vissa skyldigheter för anställda inom socialtjänsten när det gäller missförhållanden och risker för missförhållanden i verksamheten. Syftet med lex Sarah är att komma till rätta med brister och att missförhållanden ska rättas till samt förhindra att de uppkommer igen.

Samverkan

Till nämndens uppgifter hör bland annat att medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen samt att informera om socialtjänsten i kommunen (3 kap. 1 § SoL). Samverkan sker på flera nivåer, generellt övergripande samt i enskilda ärenden.

Samverkan sker externt med olika aktörer och internt med andra verksamheter inom Bollebygds kommun.

Enligt 6 § LSS ska verksamhet enligt LSS bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Syftet med samverkan kring personer med en funktionsnedsättning är att den enskilde ska få insatser som är samordnade. Ingen ska riskera att hamna mellan huvudmännens olika ansvarsområden och därför bli utan behövlig hjälp. 15 § 7 LSS betonar särskilt samverkan särskilt med organisationer som företräder människor med omfattande funktionshinder.

Stöd och avlösning

Enligt 5 kap 10 § SoL ska socialnämnden erbjuda stöd för att underlätta för de personer som stödjer en närstående som har funktionshinder. Syftet är framförallt att minska anhörigas fysiska och psykiska belastning. Genom stödet ska anhöriga få en förbättrad livssituation så att risken för ohälsa minskas. Anhörigas behov av stöd eller avlösning ska uppmärksammas på ett tidigt stadium i ärenden som rör barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. Det är viktigt att stödet anpassas till målgruppen och anhörigas individuella behov.

I 9 § LSS finns insatser som syftar till att underlätta för personer som tillhör lagens personkrets och deras anhöriga, t.ex. avlösarservice, korttidsvistelse och korttidstillsyn för ungdomar över 12 år, men också ledsagarservice och daglig verksamhet kan indirekt ge stöd och avlösning.

Personkretsbedömning

För att ta del av de insatser som anges i 9 § LSS måste den enskilde omfattas av någon av de tre personkretsar som nämns i 1 § LSS. Frågan om en person tillhör personkretsen eller inte blir aktuell när personen begär insatser enligt LSS. Beslut om personkretstillhörighet fattas inte särskilt, utan ska vara en del av beslut om insatser.

Personkrets 1 (1 § p 1 LSS)

För att omfattas av personkrets 1 krävs att personen har diagnosen utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd. Med begreppet utvecklingsstörning avses en intellektuell, kognitiv eller kommunikativ funktionsnedsättning.

Utvecklingsstörningen kan vara medfödd eller har uppkommit under individens utvecklingsperiod, i regel åren före 16 års ålder, och är så betydande att personen behöver stöd och hjälp i sin livsföring. Orsaken till bristen eller skadan saknar betydelse. Med diagnosen autism avses djupgående störningar i fråga om social förmåga, kommunikation och beteende.

Med diagnosen autism och autismliknande tillstånd avses djupgående störningar i fråga om social förmåga, kommunikation och beteende. Aspergers syndrom är exempel på autismliknande tillstånd.

För att fastställa personkretstillhörighet krävs diagnos och intyg om utvecklingsstörning, om autism eller om autismliknande tillstånd av leg. läkare och/eller leg. psykolog samt diagnoskod.

Personkrets 2 (1 § p 2 LSS)

Personkrets 2 omfattar personer som fått en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning efter en hjärnskada i vuxen ålder. Med vuxen ålder avses tid efter utvecklingsåren, dvs. från 16 år.

Hjärnskadan ska ha orsakats av yttre våld t.ex. trafikskador eller sjukdomar av kroppslig art. Personkrets 2 omfattar inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd som också kan ge ett begåvningsmässigt funktionshinder t.ex. demenser och inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Personer med Alzheimers kan i vissa fall omfattas av personkrets 2. (*1 Högsta förvaltningsdomstolen, HFD, kom i RÅ 2008 ref. 78 fram till att en person med Alzheimers demens ingick i LSS personkrets 2*).

För att fastställa personkretstillhörighet krävs intyg av leg. läkare om hjärnskadan, dess uppkomst och utredning av leg. psykolog som styrker den begåvningsmässiga funktionsnedsättningen.

Personkrets 3 (1 § p 3 LSS)

Personkrets 3 omfattar personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar som uppenbart inte beror på normalt åldrande. För personer med flera funktionsnedsättningar ska den samlade effekten bedömas.

Personer som inte omfattas av personkrets 1 eller 2 kan vid en sammantagen bedömning omfattas av personkrets 3.

Personkrets 3 är inte diagnosstyrd. Orsaken till funktionsnedsättningen är av underordnad betydelse liksom den medicinska diagnosen. Det är omfattningen av stödbehovet som ska vara avgörande. Samtliga nedanstående rekvisit ska vara uppfyllda för att den enskilde ska omfattas av personkrets 3.

Den fysiska eller psykiska funktionsnedsättningen ska

- vara stor, varaktig och inte orsakad av normalt åldrande
- förorsaka betydande svårigheter i den dagliga livsföringen
- föranleda ett omfattande behov av stöd eller service.

Med varaktig funktionsnedsättning avses att det inte ska vara av övergående eller tillfällig natur. Tidsgränsen för om funktionshindret ska betraktas som varaktigt får bedömas i varje enskilt fall. Generellt anses att varaktighet normalt föreligger om funktionsnedsättningen består under en överskådlig tid. Det krävs läkarintyg för att styrka varaktigheten. I fall där varaktigheten av funktionsnedsättningen är svår att bedöma får utredaren utgå från den situation som föreligger vid utredningstillfället och överväga att tidsbegränsa beslutet för att kunna göra en förnyad bedömning.

Med stort funktionshinder avses att funktionshindret ska ha en sådan karaktär eller omfattning att det starkt påverkar flera viktiga livsområden samtidigt t.ex. boende och fritid. Detsamma gäller om en person dagligen är mycket beroende av hjälpmedel eller har återkommande behov av annan persons hjälp för den dagliga livsföringen för att t.ex. äta, klä sig, sköta hygien, förflytta sig eller meddela sig.

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen avses att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som t.ex. hygien, toalettbestyr, mathållning, av- och påklädning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning, svårighet att kommunicera med andra eller att sköta sin ekonomi.

Vid bedömning om en person med funktionsnedsättning behöver en viss insats i den dagliga livsföringen behöver biståndsbedömaren jämföra med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder.

För att fastställa personkretstillhörighet krävs intyg av leg. läkare med specialistkompetens och eventuell annan specialist som beskriver funktionsnedsättningen, t.ex. ADL-bedömning av arbetsterapeut

- vilken funktionsförmåga den enskilde har
- att funktionsförmågan är varaktig
- att funktionsnedsättningen inte beror på normalt åldrande
- att funktionsnedsättningen är stor (omfattar flera livsområden samtidigt)
- att funktionsnedsättningen förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen

Personkretsbedömning av barn

Bedömning av personkretstillhörighet för barn ska huvudsakligen göras utifrån samma kriterier som för vuxna. Det är funktionsnedsättningens konsekvenser och varaktighet som ska bedömas. Hos små barn med funktionsnedsättning ska läkare göra en bedömning av om barnet med stigande ålder kan antas komma att få onormalt stora svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd och service.

Föräldransvar

Det stöd och den omvårdnad en förälder ger till ett barn utan funktionsnedsättning utgör norm för vad som är normalt. Det hjälpbehov och de insatser som går utöver vad som är normalt för ett barn i samma ålder utgör grunden för att bedöma behovet av insatser.

Utredning och handläggning

Begreppet utredning gäller för all verksamhet som behövs för att göra det möjligt för att nämnden att kunna fatta beslut i ett ärende. Utredning används också som ett sammanfattande begrepp för den slutliga dokumentation som själva utredningen utmynnar i och som ska ge beslutsfattaren ett beslutsunderlag och en grund för valet av fortsatta insatser.

När en person begär insatser enligt LSS ska en utredning inledas utan dröjsmål. Ansökan kan vara muntlig eller skriftlig. En utredning påbörjas enbart om den enskilde eller legal företrädare begär det (8 § LSS).

En utredning enligt LSS omfattas av bestämmelserna i FL. Det framgår i 7 § FL att ärenden som rör enskilda ska handläggas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts. Vad som menas med skyndsamt får bedömas i varje enskilt ärende.

Utredningens omfattning varierar beroende på den enskildes behov och vilken typ av insats som avses. Den ska vara tillräckligt omfattande för att ge ett underlag för beslut, den ska inte innehålla mer uppgifter än vad som är nödvändigt.

Utredningen genomförs i samråd med den enskilde. Dennes önskemål och förslag ska prövas. Anhöriga, närstående eller legal företrädare ska, om den enskilde så önskar, beredas möjlighet att ge sina synpunkter. Utredningen ska även omfatta mål för de insatser som föreslås.

Kommunicering och rätt till företräde inför nämnden

Enligt 17 § FL får nämnden inte fatta beslut utan att den enskilde har underrättats om uppgifter som tillförts ärendet av någon annan och fått möjligheter att yttra sig. Undantag är om beslutet inte går den enskilde emot, om uppgiften saknar betydelse för beslutet eller om det är uppenbart obehövligt att kommunicera.

Enligt 8 a § LSS har den enskilde rätt att muntligen vid besök lämna uppgifter inför nämnden, om det inte finns särskilda skäl mot det. Den enskilde har rätt att lämna uppgifterna till den som på nämndens vägnar ska fatta beslut i ärendet.

Beslut

Ett ärende avgörs genom ett beslut. Alla beslut ska skriftligen meddelas den enskilde. Delegation för beslut är reglerat i nämndens delegationsordning. Av beslutet ska framgå vilka insatser som har beviljats, omfattningen och för hur lång tid beslutet gäller. Beslut om avslag ska motiveras skriftligt. Information om rätten att överklaga ska tillfogas beslutet.

Överklaga beslut

När en överklagan av ett beslut inkommit till nämnden görs ett ställningstagande till eventuell omprövning av beslutet. Om beslutet inte ändras skickas överklagan, i normalfallet inom en vecka, till berörd domstol.

Verkställighet

En beslutad insats ska verkställas så snart som möjligt, ej verkställda beslut ska efter tre månader rapporteras till IVO fram tills de är verkställda.

Uppföljning av insats på individnivå

Varje beslut om insats ska följas upp och utvärderas kontinuerligt – minst en gång per år – eller vid förändringar. Uppföljningen ska dels ge den enskilde och dennes legale

företrädare möjlighet att uttrycka sina åsikter om insatsen och dels se till att målet med insatsen uppnås.

Dokumentation

Enligt 21 § LSS ska handläggning av ärenden som rör enskilda och genomförande av beslut om insatser dokumenteras. Dokumentationen ska visa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse.

Dokumentationen ska utformas med respekt för den enskildes integritet och beskrivningen av den enskildes förhållanden ska präglas av saklighet och objektivitet. Den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar som förs och om andra dokument som rör honom eller henne. Om den enskilde anser att någon uppgift i dokumentationen är oriktig ska detta antecknas. Handlingar som rör enskildas personliga förhållanden ska förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem.

Insatserna enligt 9 § LSS

Personer som omfattas av LSS har enligt 7 § LSS rätt till de insatser som framgår av 9 § 1-9 LSS om de behöver sådant stöd och service i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Insatserna är

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder,
2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken,
3. ledsagarservice,
4. biträde av kontaktperson,
5. avlösarservice i hemmet,
6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet,
7. korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov,
8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet,

9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna,
10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig

Omvårdnad

Omvårdnad ingår i insatserna

- avlösarservice i hemmet
- korttidsvistelse
- korttidstillsyn
- boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet
- bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna
- daglig verksamhet

Med omvårdnad avses praktiska åtgärder för att stödja och hjälpa till med dagliga personliga behov som den enskilde har svårt att klara själv. Hit hör t.ex. hjälp med att äta, att sköta sin hygien, att gå och förflytta sig, att kommunicera med andra liksom personliga inköp.

Omvårdnaden ska ges utifrån den enskildes behov. I ansvaret för omvårdnaden ingår också att hjälpa den enskilde så att han eller hon kan få den hälso- och sjukvård, tandvård samt de hjälpmedel han eller hon behöver. Individuella, psykiska och fysiska behov ska kunna tillgodoses genom omvårdnaden.

Fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter

- Fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter ingår i insatserna
  - boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet
  - bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

Syftet är att ge personer med omfattande funktionsnedsättning möjlighet att utifrån egna önskemål kunna ta del av det allmänna fritids- och kulturutbudet utifrån individuella förutsättningar, både som åskådare och som aktiva utövare.

Rådgivning och annat personligt stöd enligt 9 § punkt 1

Personer som omfattas av LSS har rätt till rådgivning och annat personligt stöd av t.ex. kurator, psykolog, sjukgymnast, förskolekonsulent, talpedagog, logoped, arbetsterapeut och dietist. Insatsen ges till personen med funktionsnedsättning men kan utformas som rådgivning och personligt stöd till hela familjen. Västra Götalandsregionen svarar för denna insats.

Biträde av personlig assistent enligt 9 § punkt 2

Genom personlig assistans har personer som har stora hjälpbehov av personlig karaktär möjlighet att erhålla ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Stödet ska kunna finnas tillgängligt för den enskilde i olika situationer och under olika tider på dygnet. Det personliga stödet ska ge ökade möjligheter till ett självständigt liv och möjliggöra för den enskilde att som andra i samhället kunna studera, delta i sysselsättning och fritidsaktiviteter, få möjlighet till eget boende med mera.

Ansökan om personlig assistans kan ske såväl hos kommunen som hos Försäkringskassan. Avser en ansökan hos kommunen ett omfattande behov så ska ett samarbete med Försäkringskassan inledas. Enligt 15 § punkt 8 LSS ska kommunen anmäla till Försäkringskassan om den sökande kan antas ha rätt till assistansersättning.

Rätten till personlig assistans bedöms i två steg. Vid den första bedömningen, som gäller att pröva behovet av hjälp med *de grundläggande behoven*, tas ingen hänsyn till eventuella andra personliga behov. Av utredningen ska bl.a. framgå hur den enskildes hjälpbehov ser ut för var och en av de fem grundläggande behoven:

- personlig hygien
- måltider
- att klä av och på sig
- att kommunicera med andra
- annat som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade

Om det inte finns behov av hjälp med något eller några av de grundläggande behoven så ska det framgå av utredningen, t.ex. "NN har inte behov av hjälp för att kommunicera" eller "NN klarar att äta själv därför tas måltider ej med som ett grundläggande behov utan som ett övrigt behov". Genom sådan dokumentation framgår att det eventuella hjälpbehovet inte är bortglömt. Av dokumentationen ska framgå antalet timmar som beräknas för de olika behoven och sammantaget för de grundläggande behoven. Det underlaget bedöms vid uppföljning och vid framtida ny behovsbedömning. Utan den uppgiften är det svårt att hjälpbehovet har förändrats över tid.

Den enskilde kan vara berättigad till assistans eller assistansersättning även om han eller hon inte behöver hjälp med samtliga grundläggande behov.

Stödbehovet behöver inte ha en viss tidsmässig omfattning. Ju större stödbehovet är i tid, desto mer talar omständigheterna för att den enskilde har rätt till personlig assistans. Det är dock avgörande om stödbehovet är av särskilt känslig karaktär för den enskilde.

Om utredningen visar att den enskilde behöver hjälp med grundläggande behov blir det andra steget att pröva om han eller hon behöver hjälp med övriga personliga sk *övriga behov* som inte tillgodoses på annat sätt. Sådana personliga behov kan vara hjälp att sköta sitt hem, hjälp i arbetet, hjälp att göra sig förstådd och ta emot information, förflyttning samt deltagande vid aktiviteter. Att behoven tillgodoses på annat sätt kan innebära att den enskilde får stöd av personal inom skola och barnomsorg, daglig verksamhet eller genom vad som normalt faller under makars ansvar för varandra eller föräldrars ansvar enligt föräldrabalken.

Personlig assistans bedöms i första hand utifrån hjälpbehov som uppfattas som mycket privata och känsliga för den personliga integriteten och där den enskilde har ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges.

Personlig assistans bör beviljas i sådan omfattning att den enskildes hela behov av personliga stödinsatser kan tillgodoses. Detta innebär att även sådant stödbehov omfattas som enskilt inte skulle ge rätt till insatsen. En viktig utgångspunkt är att personlig assistans ska vara en sammanhållen insats som ger samordning och kontinuitet och som ska begränsa antalet personer som utför insatsen. Städning, inköp och liknande uppgifter som inte görs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet ska inte tas med vid beräkningen av behovet av personlig assistans.

Makars och sambors ansvar

Makar har ett gemensamt ansvar för sitt hem och hushåll och ska fördela sysslor mellan sig. Detta framgår av äktenskapsbalken 1 kap. 2 och 4 § §. Sambolagen innehåller inte någon motsvarande bestämmelse, men det kan förväntas att även personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande former tar ett gemensamt ansvar för hem och familj. Den funktionsnedsattas assistent ska inte ta över den icke funktionsnedsatta makens/makans ansvar för de gemensamma hushållet. Detta ska tas med i tidsberäkning av övriga behov vid en assistansutredning samt tydligt framgå i utredningen

Personlig assistans till barn

Bedömning av barns rätt till personlig assistans sker dels enligt samma kriterier som för vuxna och dels med beaktande av att insatsen kan vara av grundläggande betydelse för barn som har omfattande omvårdnadsbehov under hela dygnet och som på grund av t.ex. hjärnskada, genetisk skada eller sjukdom har flera funktionsnedsättningar samtidigt. Insatsen bör alltid övervägas som ett alternativ för barn och ungdomar till att bo utanför föräldrahemmet.

Vid bedömning av behov av insatsen ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad samt vad som är normalt föräldraansvar för barn i motsvarande ålder.

En förälder som uppbär vårdbidrag för sitt barn och ansöker om personlig assistans för barnet kan inte nekas insatsen med hänvisning till att vårdbidrag är beviljat.

Föräldrar med funktionsnedsättning

Ett barns behov av omvårdnad är i princip inte en uppgift för förälderns assistent. Under spädbarnsåret är barnet känslomässigt och praktiskt beroende av någon vuxen, oftast en förälder. Har då föräldern biträde av en personlig assistent är det därför naturligt att assistenten, om det är en därtill lämplig person, också hjälper den funktionshindrade föräldern att klara den praktiska omvårdnaden om barnet, t.ex. vid amning och blöjbyten. Barnets behov kan självfallet motivera andra eller ytterligare stödinsatser via socialtjänsten. LSS-insatser till förälder ska annars inte tillgodose barnens behov av omsorg och tillsyn.

Personlig assistans i barnomsorg, skola, daglig verksamhet eller vid sjukhusvård

Personlig assistans ska inte ersätta personal som behövs för att driva en ordinarie verksamhet. Det är den enskildes personliga behov av stöd och hjälp som ska tillgodoses. Om barnets behov inte tillgodoses inom ramen för ordinarie verksamhet, är det huvudmannens uppgift att se till att resurser tillförs verksamheten med hänsyn till barnets behov. Det kan t.ex. innebära att personaltätheten höjs eller att verksamheten tillförs specialpedagogiskt stöd.

Om det föreligger synnerliga skäl kan den enskilde ha rätt till personlig assistans under vistelse i barnomsorg, skola, daglig verksamhet, korttidsboende eller vid sjukhusvård.

Personlig assistans i bostad med särskild service

I bostad med särskild service (9 § p 8 LSS och 9 § p 9 LSS) ska det finnas personalresurser som tillgodoser den enskildes behov. Personalbrist ska inte lösas genom personlig assistans.

Omfattning

Kommunen ansvarar för insatsen enligt LSS om antalet assistanstimmar för att tillgodoses de grundläggande behoven i genomsnitt inte överstiger 20 timmar i veckan. Försäkringskassan ansvarar för assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken då antalet timmar för de grundläggande behoven i genomsnitt överstiger 20 timmar i veckan. Kommunen ska anmäla till Försäkringskassan om en person antas ha rätt till assistansersättning och informera den enskilde om att ansöka hos Försäkringskassan. I avvaktan på beslutet ska kommunen tillgodoses den enskildes behov, om det inte kan tillgodoses på annat sätt.

Behov av fler än en assistent samtidigt

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m. eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen har utretts (9 a § LSS).

Att möjligheterna ska ha utretts innebär att beslut om bostadsanpassningsbidrag eller en bedömning av arbetsterapeut eller motsvarande utredning ska bifogas en ansökan om dubbel assistans. Den enskilde behöver inte ha överklagat ett eventuellt avslag för att frågan ska anses tillräckligt utredd. Om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel överhuvudtaget inte är aktuella får möjligheterna anses utredda med ett sådant konstaterande.

Tillfällig utökning

Tillfällig utökning är kommunens ansvar. I de fall beviljade assistanstimmar inte täcker behovet av assistans görs en bedömning av den enskildes behov. En tillfällig utökning av personlig assistans kan ske i samband med semesterresa eller sjukdom.

Kommunen ansvarar även för merkostnader i samband med ordinarie assistents sjukdom.

Åldersgräns

Rätten till personlig assistans enligt LSS finns kvar endast om insatsen har bifallits innan den enskilde har fyllt 65 år eller om ansökan inkommit till kommunen senast dagen före 65 -års dagen. Insatsen kan efter 65-årsdagen inte utökas utan kvarstår på samma nivå.

Avgift

Ingen avgift för den enskilde.

Ledsagarservice enligt 9 § punkt 3

Ledsagarservice syftar till att underlätta för den enskilde att ha kontakter med andra och bryta social isolering. Insatsen är knuten till aktiviteter utanför hemmet och utförs av anställd personal. Den enskilde ges genom insatsen möjlighet att t.ex. delta i fritidsaktiviteter och kulturliv, besöka vänner eller promenera. Några omfattande insatser i assistansliknande former anses inte ligga inom ramen för ledsagarservice. Insatsen bör ha karaktären av personlig service och anpassas efter de individuella behoven.

I ledsagarservice ingår ingen omvårdnad, men ledsagaren kan bistå med enklare omvårdnad som kan behövas i samband med insatsen, t.ex. toalettbesök, måltidsstöd eller av- och påklädning.

Omfattning

Det är situationen och behovet som ska vara avgörande för omfattningen av insatsen. Vid bedömningen av behovet av ledsagarservice till barn ska utredaren beakta omfattningen av föräldraansvaret för barn utan funktionsnedsättning i jämförbar ålder.

I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar (9 § p 8 LSS) samt bostad med särskild service för vuxna (9 § p 9 LSS) ingår fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Den enskildes behov av individuellt anpassad ledsagning ska normalt tillgodoses inom ramen för boendeinsatsen. Utifrån den enskildes behov kan det i undantagsfall finnas situationer där det finns skäl att bevilja insatsen ledsagning.

Avgift

Ingen avgift för den enskilde. Den enskilde betalar sina egna omkostnader och i vissa fall ledsagares omkostnader. Högsta förvaltningsdomstolen (mål nr 2746-09) har slagit fast att en kommun inte kan förpliktas att betala för en ledsagares omkostnader med stöd av LSS.

Biträde av kontaktperson enligt 9 § punkt 4

Syftet med insatsen är att bryta isolering genom samvaro och hjälp till fritidsverksamhet. Insatsen ges som ett icke professionellt stöd och innehåller ingen omvårdnad. Kontaktpersonen har inte något juridiskt ansvar i sitt uppdrag.

Vid bedömning av den enskildes behov ska hänsyn tas till den enskildes sociala nätverk. Avsikten med insatsen är främst att tillgodose behovet av en medmänniska när anhörigkontakt saknas eller behöver kompletteras. Det finns ingen åldersgräns i lagen men insatsen är i första hand aktuell för ungdomar och vuxna då syftet är att bryta isolering. Vid bedömningen av behovet av kontaktperson till barn ska handläggaren beakta omfattningen av föräldraansvaret för barn utan funktionsnedsättning i jämförbar ålder.

Omfattning

Det är situationen och behovet som ska vara avgörande för omfattningen av insatsen.

Kontaktperson och bostad med särskild service

I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar (9 § p 8 LSS) samt bostad med särskild service för vuxna (9 § p 9 LSS) ingår fritidsverksamhet och kulturella

aktiviteter. I undantagsfall kan det finnas skäl för ett kompletterande stöd i form av kontaktperson.

Avgift

Ingen avgift för den enskilde. Den enskilde betalar sina egna omkostnader.

Kontaktpersonens arvodes- och omkostnadsersättning sker enligt rekommendationer från Sveriges Kommuner och Landsting

Avlösarservice i hemmet enligt 9 § punkt 5

Avlösarservice innebär att en person tillfälligt övertar omvårdnaden från anhöriga.

Insatsen utförs i hemmet och dess närmiljö. Avlösarservice kan ges både som en regelbunden insats och vid oförutsedda situationer. Genom insatsen ska anhöriga få möjlighet till rekreation och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Det ingår inte i avlösarens uppgift att sköta andra barn i familjen eller att sköta hushållssysslor. Insatsen kan inte användas med syfte att underlätta anhörigs yrkesutövning.

Familjehemsföräldrar har också rätt till avlösarservice om behov finns och det inte tillgodoses på annat sätt.

Omfattning

Insatsen ska utformas utifrån den enskildes behov och med stor flexibilitet. Den bör vara tillgänglig under dagtid, kvällar och nätter samt under helger.

Avgift

Ingen avgift för den enskilde.

Korttidsvistelse utanför det egna hemmet enligt 9 § punkt 6

Korttidsvistelse innebär att en person med funktionsnedsättning tillfälligt under en kortare eller längre tid vistas på ett korttidshem, hos en stödfamilj eller deltar i lägerverksamhet. Insatsen kan dels syfta till att anhöriga eller familjehemsföräldrar ska få avlösning i omvårdnadsarbetet och dels tillgodose behov av miljöombyte och rekreation samt ge möjlighet till personlig utveckling. Insatsen ska kunna användas som ett led i att bryta ett ensidigt beroende förhållande mellan barn och familj och som en förberedelse för att flytta till ett eget boende.

Vid bedömning av behov av insatsen ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad samt vad som är normalt föräldraansvar för barn i motsvarande ålder.

För små barn bör insatsen avlösarservice i hemmet övervägas som förstahandsval, alternativt korttidsvistelse i form av stödfamilj.

För korttidsvistelse i form av läger gäller att insatsen *som regel* beviljas högst två veckor per år.

Omfattning

Korttidsvistelsen (max 15 dygn/månad) bör kunna erbjudas både som en regelbunden insats och som en lösning vid akuta situationer. Den bör vara tillgänglig under såväl dagtid som under kvällar, nätter och helger.

Avgift

Insatsen är avgiftsfri. Den enskilde, eller föräldrarna om det gäller ett barn, står själv för fickpengar och egna kostnader under korttidsvistelsen samt för matkostnad och egna kostnader vid läger.

Korttidstillsyn för skolungdom över 12 år enligt 9 § punkt 7

Insatsen ger ungdomar över 12 år rätt till korttidstillsyn före och efter skoldagen, lov och studiedagar. Omvårdnad ingår i insatsen.

Syftet med korttidstillsyn är att erbjuda meningsfull fritidssysselsättning i anslutning till skoldagen, studiedagar och under lov när föräldrar yrkesarbetar eller studerar eller då andra skäl föreligger t.ex. som ett led i att bryta social isolering.

Behovet av tillsyn och verksamhet kan vara varierande och bör kunna utformas med utrymme för individuella lösningar.

Omfattning

Beslut om korttidstillsyn fattas från och med skolstarten det år ungdomen börjar skolar 7. Insatsen kan beviljas till och med att ungdomen går ut gymnasiet.

För barn och ungdomar i bostad med särskild service

Korttidstillsyn ska i första hand tillgodoses inom ramen för boendet. Om det av pedagogiska och/eller sociala skäl krävs något annat än vad boendet kan erbjuda kan insatsen vara aktuell.

Avgift

Den enskilde har rätt till habiliteringsersättning för vistelsetiden på daglig verksamhet. Den kan betalas ut månadsvis i pengar, eller bytas ut mot måltid i samband med vistelse på daglig verksamhet.

Boende i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § punkt 8

Boende i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och unga kan endast vara aktuellt för barn som trots olika stödåtgärder inte kan bo hos sina föräldrar. Insatsen ska ses som ett komplement till boende i föräldrahemmet.

Oavsett boendeform ska insatsen ge goda förutsättningar för barnets eller den ungas känslomässiga och sociala utveckling. Barnet ska ges möjlighet att etablera en nära och stadigvarande kontakt med några få vuxna personer och i en trygg och konstant omgivning.

Omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter ingår i insatsen.

Bostad med särskild service för barn och ungdomar riktar sig till barn med behov av speciellt stöd. Det är ofta fråga om att tillgodose komplicerade omvårdnadsbehov. I en bostad med särskild service bor barn eller ungdomar tillsammans med personal dygnet runt.

Boende i elevhem kan beviljas barn och ungdomar som på grund av sin skolgång måste bo utanför föräldrahemmet och som har ett särskilt behov av tillsyn och omsorg.

Familjehem innebär att barnet, på begäran av vårdnadshavaren, bor hos en annan familj än den ursprungliga.

Omfattning

Insatsen omfattar barn och ungdomar till dess att deras skolgång inom det allmänna skolväsendet upphör.

Avgift

Föräldrar är skyldiga att i skälig utsträckning bidra till kommunens kostnader för omvårdnaden enligt 20 § LSS.

Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad enligt 9 § punkt 9

Insatsen reglerar rätten för vuxna med funktionsnedsättning att få en lämplig och individuellt anpassad bostad med olika grad av service. Bostad med särskild service kan bli aktuellt då den enskilde trots stöd inte klarar ett ordinärt boende. Boendet sker i egna fullvärdiga lägenheter.

Annan särskilt anpassad bostad är en bostad med en viss grundanpassning i ett vanligt bostadsområde. I boendet finns ingen fast personalbemanning. Omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter ingår inte. Kompletterande stöd och service kan ges enligt LSS eller annan lagstiftning.

Servicebostad är en bostad med god tillgänglighet där service och omvårdnad kan ges dygnet runt av personal i den omfattning den enskilde behöver. Servicebostad kan vara en lämplig mellanform av bostad mellan ett helt självständigt boende i egen lägenhet och en lägenhet i en gruppboende. I insatsen ingår omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter.

Gruppboende är en bostad med gemensamma utrymmen där service och vård kan ges alla tider på dygnet. Gruppboende är tänkt för personer med ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. I insatsen ingår omvårdnad, fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter.

Omfattning

Beslut om bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad är i normalfallet en långsiktig insats.

Avgift

Insatsen är avgiftsfri men den enskilde ansvarar för kostnader för mat, uppehälle och hyra.

Daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder enligt 9 § punkt 10

Daglig verksamhet i yrkesverksam ålder kan beviljas personer som omfattas av personkrets 1 och 2 och som saknar förvärvsarbete och som inte utbildar sig.

Insatsen kan även beviljas personer över pensionsålder för att motverka passivisering och isolering.

Insatsen innebär en individuellt anpassad sysselsättning under yrkesverksam ålder. Syftet är att den enskilde ska få en meningsfull daglig aktivitet utanför det egna hemmet. I insatsen ingår omvårdnad.

Omfattning

Omfattningen av daglig verksamhet utgår från den enskildes behov.

Avgift

Insatsen är avgiftsfri. Den enskilde betalar kostnad för måltid.

Övriga frågor

Förhandsbesked

Ansökan om förhandsbesked enligt 16 § LSS kan göras av en person som önskar flytta till en annan kommun. Förhandsbeskedet ger svar på om en person har rätt till sökt LSS-insats då personen flyttat till kommunen. En ansökan om förhandsbesked ska behandlas enligt samma villkor som om den enskilde redan var bosatt i kommunen. Skälen till varför den enskilde vill flytta saknar betydelse men det ska finnas en entydig avsikt att flytta.

Vid ansökan om förhandsbesked ska en utredning genomföras där det framgår vilken insats ansökan om förhandsbesked avser, om den enskilde tillhör personkretsen och om han eller hon har behov av insatsen för att uppnå goda levnadsvillkor.

Förhandsbeskedet gäller under sex månader räknat från den dag då de insatser som förhandsbeskedet omfattar blir tillgängliga för den enskilde. Skyldigheten att tillhandahålla insatsen inträder först när den enskilde flyttat till kommunen.

Kommunens uppgifter enligt 15 § LSS

I 15 § LSS redogörs för uppgifter som kommunen ansvarar för utöver insatserna i 9 §.

Dessa är att

1. fortlöpande följa upp vilka som omfattas av lagen och vilka deras behov av stöd och service är,
2. verka för att personer som anges i 1 § får sina behov tillgodosedda,
3. informera om mål och medel för verksamheten enligt denna lag,
4. medverka till att personer som anges i 1 § får tillgång till arbete eller studier,
5. verka för att det allmänna fritids- och kulturutbudet blir tillgängligt för personer som anges i 1 §,
6. anmäla till överförmyndaren dels när en person som omfattas av 1 § kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man, dels när ett förmynderskap, förvaltarskap eller godmanskap bör kunna upphöra,
7. samverka med organisationer som företräder människor med omfattande funktionshinder,
8. anmäla till Försäkringskassan när någon som har ansökt om biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till sådan assistans enligt 9 § 2 kan antas ha rätt till assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken,
9. underrätta Försäkringskassan när någon som får assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken beviljas boende med särskild service, daglig verksamhet, barnomsorg eller någon annan insats som kan påverka behovet av personlig assistans,
10. anmäla till Försäkringskassan om det finns anledning att anta att assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken används för annat än köp av personlig assistans eller kostnader för personliga assistenter, och
11. anmäla till Inspektionen för vård och omsorg om det finns anledning att anta att en tillståndshavares lämplighet för att bedriva verksamhet med personlig assistans kan ifrågasättas. Lag (2012:961).

Individuell plan enligt 10 § LSS

I samband med att en LSS-insats beviljas ska den enskilde erbjudas att en individuell plan enligt 10 § LSS med beslutade och planerade åtgärder upprättas i samråd med honom eller henne. Den enskilde som beviljats en insats ska när som helst kunna begära att en plan upprättas. I planen ska redovisas vilka åtgärder som vidtas av andra än kommunen eller landstinget. Planen ska omprövas fortlöpande och minst en gång om året. Syftet är att ge den enskilde inflytande över de insatser som planeras och en överblick över när olika insatser ska komma ifråga.

Individuell plan enligt 2 kap 7 § SoL och 3 f § HSL (samordnad individuell plan, SIP)

Enligt 2 kap 7 § SoL och 3 f § HSL ska kommunen tillsammans med landstinget upprätta en individuell plan när den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården. Planen ska upprättas om kommunen eller landstinget bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål.

Planen ska när det är möjligt upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen om det är lämpligt och om den enskilde inte motsätter sig det. Av planen ska det framgå vilka insatser som behövs, vilka insatser respektive huvudman ska svara för, vilka åtgärder som vidtas av någon annan än kommunen eller landstinget och vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen. Bestämmelsen omfattar såväl barn som vuxna som är i behov av en individuell plan för att få sina behov tillgodosedda. Med socialtjänst avses i detta sammanhang alla sociala insatser som kommunen ansvarar för enligt såväl SoL som LSS.

Företrädare och ombud med fullmakt

Nämnden ska enligt 15 § p. 6 LSS anmäla till överförmyndarnämnden om den finner att god man eller förvaltare bör förordnas för någon eller att någon inte längre behöver en god man eller förvaltare.

God man

Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta eller sörja för sin person, ska

rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskap för honom eller henne (11 kap. 4 § föräldrabalken). Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap ska anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas.

En person som har god man behåller sin rättshandlingsförmåga. Den gode mannen får endast företräda den enskilde inom ramen för sitt förordnande och om den gode mannen har den enskildes samtycke.

Förvaltare

Om godmanskap inte är tillräckligt, får rätten med stöd av 11 kap 7 § föräldrabalken förordna om förvaltare för den som inte kan vårda sig själv eller sin egendom.

Förvaltarskapet är mer ingripande än godmanskapet och ska inte anordnas om det är tillräckligt med godmanskap eller om den enskilde på annat mindre ingripande sätt får hjälp. Den enskilde förlorar genom förvaltarskapet stora delar av sina egna handlingsmöjligheter. Förvaltaruppdraget ska anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall och får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet eller egendom överstigande ett visst värde. Förvaltaren fungerar som ställföreträdare för sin huvudman. Denne har ensam rådighet över huvudmannens egendom och kan företräda huvudmannen i alla angelägenheter som ingår i uppdraget.

Ombud med fullmakt

En enskild som för talan i ett ärende hos en myndighet kan anlita ombud. Ombudet företräder helt eller delvis sin uppdragsgivare, t.ex. vid kommunikering och närvaro vid sammanträden. Omfattningen av uppdraget ska framgå av en fullmakt. Åtgärder som ombudet vidtar enligt fullmakt är bindande för uppdragsgivaren.

En fullmakt ger ett ombud rätt att helt eller delvis föra den enskildes talan. Det är nödvändigt att ta reda på vem eller vilka som är ombud samt vad fullmakten omfattar, dvs. vad ombudet har rätt att göra. En fullmakt kan vara muntlig eller skriftlig. Om muntlig fullmakt lämnas ska detta dokumenteras. En muntlig fullmakt som lämnats vid tidigare tillfälle ska kontrolleras om den fortfarande gäller. Man kan kräva att skriftlig fullmakt lämnas för att kunna kontrollera att fullmakt faktiskt finns. En skriftlig fullmakt ska vara undertecknad av den enskilde och innehålla ombudets namn. Den behöver inte vara

bevittnad. Fullmakten ska alltid uppvisas i original. En fullmakt kan alltid återkallas av den enskilde.

När en giltig fullmakt finns ska skriftväxling ske med ombudet. Det innebär inte att den enskilde inte behöver ha kontakt med handläggaren, det är tillåtet att kräva att den enskilde personligen deltar i utredningen när det behövs.